

**W ŚWIECIE PŁANETNIKÓW,
BOGINIEK I STRZYGONI,
CZYLI O DAWNYCH
WIERZENIACH,
OPOWIADANIACH I
BAJKACH Z TERENU
BESKIDU WYSPOWEGO**

Magdalena Urbaniec
Muzeum Regionalne Ziemi
Limanowskiej

WYOBRAŻENIE ŚWIATA

- ◉ Świat - „uregulowany zegar”
- ◉ Świat składa się z: nieba, ziemi, słońca, księżyca, gwiazd i meteorów
- ◉ Świat niebieski - należy do Boga, związane z nim są legendy i baśnie
- ◉ Świat ziemski - doczesny, w którym żyją ludzie

NIEBO

- ◉ Niebo -całość utrzymywana przez moc boską:
- ◉ sklepienie nadziemskie z niebieskiego materiału, na którym zawieszono gwiazdy, obraca się ono wokół ziemi, są tam furtki dla aniołów i brama niebieska;
- ◉ 7 stref niebieskich: Słońce, Księżyc, Merkury, Wenus, Mars, Jowisz i Saturn.
- ◉ niebo prawdziwe z Bogiem i aniołami.
- ◉ Narodziny człowieka - aniołowie zapalają gwiazdę, śmierć - gwiazda gaśnie i spada, święci i pobożni - ich gwiazdy jaśnieją.

ZIEMIA

- Płaska
- Pole uprawne - rolnictwo, urodzaj
- Las - miejsce uroków

GÓRY

- **Legenda o powstaniu gór - powstanie z gliny:**
- Pan Bóg ulepił góry z gliny. Na samym początku Pan Bóg stworzył Gorce. Siadł na czole Turbacza, patrzy na wschód - pustać ... - Zrobił Radziejową do Gorców podobną.. Patrzy na południe - pustać ... - dobudował małe i piękne Pieniny podobne do panny młodej przed ślubem, a potem przyszła mu ochota do wielkiego budowania i wybudował Tatry ... Patrzy na zachód ... - pustać... Wybudował dla odmiany Babią Górę. Patrzy na północ ... - pustać ... Z reszty materiału wybudował Beskid Wyspowy rzucając gliną w różne miejsca. (elementy podobne: wierzenia słowiańskie - lepienie świata z piasku, Biblia - Bóg garncarz, mitologia grecka)

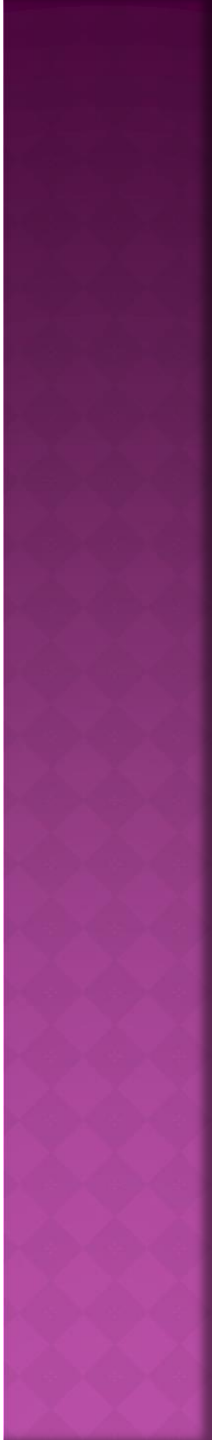
GÓRY

- ◉ **Legenda o powstaniu gór - olbrzymi:**
- ◉ Góry były najpierw olbrzymami, którzy byli na początku dobrzy i mądrzy. Gdy jednak z upływem czasu zaczęli się robić źli i kłótniwi, wszyscy powymierali.
- ◉ **Turbacz** - pierwszy władca i król, ojciec wszystkich olbrzymów
- ◉ **Kiczora** - bezpłodna żona Turbacza

MOGIELICA

- ◉ Branka wojenna i kochanka Turbacza, matka Gorca, Jaworzyny, Jasienia, Lubonia, Śnieżnicy, Lubogoszcy, Modyni, matka i żona Łopienia, matka potoków i rzek, władczyni życia i śmierci olbrzymów, ludzi i przyrody, zawistna, przewrotna, bezlitosna, kłótniwa, dzika, góra samobójców. Pod jej szczytem po zachodniej stronie dużym głazie zwanym Zbójnickim Stołem zbójnicy liczyli zdobyte pieniądze, które następnie ukryli w jaskini zwanej Marszałkową Studnią na polanie Poręba. Na kociotku z tymi pieniędzmi położone są dwie strzelby. Legendy mają swoje podłoże historyczne - w XVIII wieku ukrywał się na Mogielicy znany beskidzki zbójnik Józef Baczyński wraz ze swoim kompanem Świstakiem (od niego pochodzi nazwa jednego z leżących pod Mogielicą przysiółków Słopnic - „Do Świstaka”). Podobno zrabowane przez niego skarby znajdują się zakopane w lesie Mogielicy, a przez kilka lat strzegła ich kochanka Baczyńskiego. Inne jeszcze z ludowych podań lokalizuje ukryty zbójnicki skarb na polanie Brzostek pod Przysłopkiem.

TURBACZ

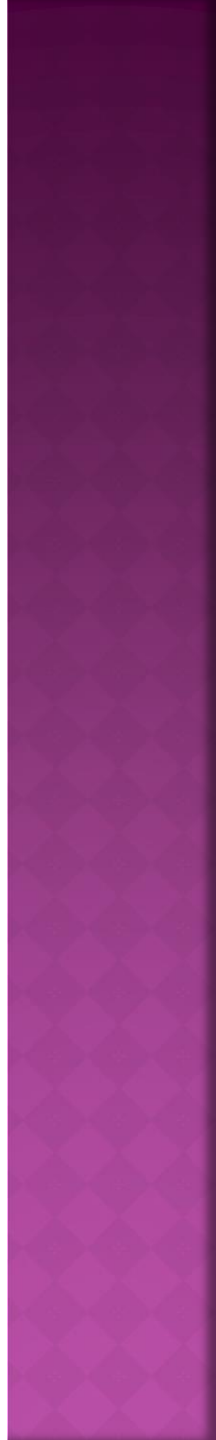
MOGIELICA

GÓRY

- ◉ **Łopień** - syn i mąż Mogielicy, ciągle przez nią zawstydzany, są w nim jaskinie - ukryte przejścia na Jaworzynę i skarby schowane w labiryntach,
- ◉ **Śnieżnica** - piękna córka Turbacza i Mogielicy, zamordowana przez Mogielicę za ucieczkę z ukochanym Ćwiliniem
- ◉ **Ćwiliń** - ukochany Śnieżnicy, powód zazdrości Mogielicy, po ich śmierci ludzie usypali wielkie grobowce w postaci gór Ćwilinia i Śnieżnicy, na Ćwiliniu słyszeć śpiew zabitego kochanka, góra zakochanych

ĆWILIN I ŚNIEŻNICA

ŁOPIEŃ

LUBOŃ WIELKI

TAJEMNICZE SKARBY W GÓRACH

- ◉ W górach są ukryte w różnych jaskiniach skarby. Można je odnaleźć tylko w Niedzielę Palmową w chwili gdy ksiądz w kościele czyta Ewangelię.
- ◉ Drugi wariant odnalezienia skarbów to spotkanie człowieka ubranego odmiennie od otoczenia, który przekazuje tajemniczą księgę - amulet pozwalający odnaleźć poszukiwane skarby. Księga powoduje jednak cierpienia i nieszczęścia. Trzeba ją przekazać komu innemu, gdyż w przeciwnym razie jej posiadacz nie może skonać.

GWIAZDY - DUSZA CZŁOWIEKA

- Gdy gwiazda zaświeci się na niebie to, ktoś się rodzi. Gdy spada to ktoś umiera. Tylko gdy umierają pobożni gwiazdy świecą na zawsze.
- Człowiek ma 7 części duszy. Ma dwie dusze - katolicką i osobową.

DEMONY WODNE

- ◉ **Topielce** - najczęściej pochodzą od nieślubnych dzieci topionych w rzece, przybierają też postać młodzieńca w czerwonej czapeczce i czerwonych porteczkach lub dorosłego mężczyzny, zamieszkują *baniory*, prezentują się jako kramarze z barwnymi chusteczkami nad rzeką lub mali chłopcy siedzących nad wodą, którzy kuszą, a następnie przy pomocy nadludzkiej siły wciągają pod wodę i uduszą, posiadają nadludzką siłę, żyją w stadach małżeńskich, mają dzieci, do których porodów zapraszają *smarowacki*, przed ich atakami chronią święte przedmioty, które ma się przy sobie.
- ◉ **Boginki** - ich ulubionym miejscem są potoki, moczary, urwiska, najczęściej piorą po zachodzie lub przed wschodem słońca, nazywane są *małpami*, bo lubią naśladować czynności ludzi, np. czesać włosy, mają ogromne piersi poniżej kolan, które w biegu zarzucają na plecy, czasem są tak ogromne, że sięgają głowami wierzchołków drzew, podchodzą do okien domów i podsłuchują i podpatrują ludzi, wypartywały okazji, aby podmienić nieochrzczone dziecko na swoje.

TOPIELCE

TOPIELCE

BOGINKI

BOGINKI

DEMONY POWIETRZA

- ◉ **Płanetnicy** - demony pod postacią ogromnych chłopów w płóciennym odzieży z siwymi włosami i wielkim kapeluszem, kierujące biegiem chmur, produkują grad (mielą na żarnach w powietrzu), czasem nie różnią się niczym od przeciętnego mieszkańca wsi poza mokrymi włosami, wystrzegają się dzwonek loretańskich, potrafią ostrzec przyjaznych sobie ludzi przed kataklizmem, jedzą potrawy z owsianej mąki, grzyby, bób i ryby, pomieszkują w chłopskiej chałupie przez parę dni potem przenoszą się do innych.

PLANETNICY

PLANETNICY

PLANETNICY

PANKOWIE

- Duchy strzegące skarbów, pod postacią młodych chłopców w barwnych kostiumach i czerwonych czapkach; przebywają na polanach, łąkach, mokradłach w pobliżu grot i tańczą, zwiastują głód, epidemie i klęski.

PRZYPOŁUDNICE I DZIKIE BABY

- ◉ **Przytłudnice** - demony o cechach wampirycznych, wyglądają jak wiejskie kobiety, różnią się jedynie krótką spódnicą poniżej kolan, z listwą naszytą na zewnątrz; gdy spotykały w polu śpiącego chłopca, przecina mu palec i ssą krew.
- ◉ **Dziki baby** - półdemony, karykaturalnie naśladują człowieka, uciekają, niezdarne, do znalezionego buta wkładają dwie nogi, robią szkody w polach (występują także dziki chłopcy)

PRZYPOŁUDNICA

PRZYPOŁUDNICE

WIESZCZYCE I CHOBOTY

- ◉ **Wieszczycy**- chude kobiece upiory, często niewidzialne, zwane też *upiorzycami*, budzące małe dzieci w nocy i ssące im piersi, zwalcza się je monetami i nieczystymi pieluszkami na piersi.
- ◉ **Choboty** - duchy domowe (z niem. Kobolt) zwane *siodłem lub sidetkiem*, nawiedza człowieka w czasie snu, przygniata mu piersi, po czym osoba choruje i umiera.

WIESZCZYCA

WIESZCZYCA

WIESZCZYCA

CHOBOT

STRZYGONIE

- Upiory pochodzące ze zmarłych bez bierzmowania lub dzieci podwójnie ochrzczone. Wychodzą z trumien i nawiedzają ludzi, czasem mieszkają latami w swoich dawnych gospodarstwach. Muszą wrócić jednak do grobu przed północą w tej samej koszuli, w której zostali pochowani. Dodają ludziom do jedzenia swoje wydzieliny, np. wymiociny. Są kłótlive, toczą między sobą walki, potrafią mścić się na ludziach i dusić ich. Przed wyjściem umarłego z trumny zabezpiecza kołek wbity w zmarłego. Podpalacze po śmierci nie mają cienia. Przewodzą tabunami dzikich koni.

STRZYGOŃ

STRZYGOŃ

STRZYGOŃ

STRZYGOŃ

DZIKIE ŚWIATEŁKA

- Demony wskazujące człowiekowi złą drogę, szczególnie osobom niebierzmowanym, pokazują się na polach, łąkach i w lasach w listopadzie i w adwencie. Ludzie podążający za nimi gubią się i nie wiedzą, gdzie są.

DZIKIE ŚWIATEŁKA

WONTULE

- ◉ Demony pod postacią zwierzęcia posiadającego cechy psa, wilka i owcy cielaka. Objawia się w nocy na skrzyżowaniu dróg, prowadzący człowieka w niewłaściwym kierunku. Żeby ustrzec się jego urokowi trzeba zawrócić do domu.

INKLUS

- ◉ Duch przynoszący bogactwo i pieniądze, zaczyna towarzyszyć człowiekowi, gdy nie chodzi do kościoła 9b niedziel, nie myje się, chodzi w tych samych butach i ma pieniądze za palcami. Inklus daje o sobie znać człowiekowi gwizdanie i skakanie pieniędzy. Kiedy raz przyczepi się do człowieka już od niego nie odstępuje. Można się go pozbyć chodząc na dębą, wbić inklusa w dziurę, zatkanie kołkiem i zejście głową na dół (duch popularny w Małopolsce i na Śląsku, z łac. moc zawarta w amulecie, monecie)
- ◉ **Siwiuła** - szyjąca koszula antychrystowi lub diabłom, robi to bardzo po woli, a pruje (podobne: Grec. Mojry, rzym. Parki, słow: Rodzanice).
- ◉ **Giercuska** -przyjmuje na pierwszy nocleg po każdego umierającego, dlatego umierającemu wkłada się do trumny monetę, aby za niego zapłacić.

BOGINIE SZYJĄCE NIĆ

Wykład jest realizowany dzięki dofinansowaniu
Starostwa Powiatowego w Limanowej
W ramach projektu „Jesteśmy wierni tradycji”